

Vargyas Lajos kilencvenéves

Tisztelői és tanítványai köszöntötték Vargyas Lajost február elsején, kilencvenedik születésnapján. Erre a napra elkészült *Az Idő rostáján* címet viselő tisztelgő tanulmánygyűjtemény első kötete a L'Harmattan Kiadó gondozásában. Ez a kötet gazdag, sokszínű tartalmával idézi az ünnepeket sokoldalú tevékenységét és hatását. Valóban, Vargyas Lajosnak az 1930-as évek végén megjelent első, kisebb írásaiból még nem gondolnánk arra, hogy szerzőjük a népzene kutatásban Bartók Béla és Kodály Zoltán után még új és tudományos jelentőségében az övékéhez hasonló eredményekkel gazdagítja a magyar és európai zenetudományt. Elég ha csak három, terjedelmében is hatalmas művét mutatom be röviden: *Egy felvidéki falu zenei világa – Aj, 1940.* Vargyas még 1940-ben gyűjtötte össze az akkor a Felvidékkal visszakerült Aj falu teljes zenei anyagát, nemcsak a népdalokat, hanem a műdalokat, magyar nótákat, a divatos, rádióból hallott dalokat, a szokásokhoz fűződő énekelt verseket, valamint a szlovákoktól és cigányoktól eltanult dallamokat is. Egyszóval mindent, aminek dallama, zenéje volt. Annak idején, 1941-ben csak rövid beszámoló jelenhetett meg erről a kísérletében is egyedülálló vállalkozásról. A hatalmas anyag csak hatvan évvel később jelenhetett meg, de ez idő alatt sem készült a világon ehhez hasonló, teljességre törekvő zenei falunográfia. Mintegy hétszáz dallampélda közlése mellett a szerző leírta a dalolás alkalmait, a zene szerepét, az egyes dalokhoz kapcsolódó emlékeket... Mindazt, amit röviden zenei életnek nevezhetünk. (A könyvhöz CD is tartozik, melyen megszólalnak a hatvan évvel ezelőtt felvett dallamok.)

A másik hasonlóan hatalmas munka *A magyarság népzeneje* immár második, bővített kiadásban jelent meg, 709 lapon és egy 10 CD lemezből álló album melléklettel. Isme-

tes műben jelent meg, melyet Györffy István, Bátky István és Viski Károly szerkesztett és írt. Kodály Zoltán ezt a munkáját mintegy 15 000 lejegyzett, és kis részben viaszhengeren rögzített népzenei felvétel alapján írta meg, és a szűkre szabott terjedelem miatt, csak néhány, szövegközi kottapéldával tudta illusztrálni mondandóját. A népismeretben és népzene tudományban egyaránt alapvető munka iránt nagy volt az érdeklődés, a háború után időszerűvé vált annak külön kötetként való megjelentetése.

Kodály Zoltán ragaszkodott ahhoz, hogy az új kiadás-hoz bőséges példátartat állítsanak össze, és ezzel Vargyas Lajost bízta meg, aki mintegy ötszáz példát válogatott össze a kottás melléklethez. A példatárral kiegészített Kodály-tanulmány először 1951-ben jelent meg, és azóta több kiadásban is. Időközben azonban a lejegyzett és hangrögzítőkre felvett magyar népzenei anyag megtízszereződött és a magyar kutatók, köztük maga Vargyas Lajos is számos résztanulmányban gazdagította az elméleti eredményeket. Időszerűvé vált a megnövekedett anyag alapján egy új összefoglalás, melyen Vargyas Lajos több éven át dolgozott, és 2000-ben jelent meg. Hasonló alaposágú, korszerű módszerű munkával tudtommal egyetlen nép sem dicsekedhet. Eppen egyedülálló módszertani érteke miatt ennek a munkának is van angol kivonata. A harmadik nemzetközileg is jelentős műve az 1976-ban két kötetben megjelent *A magyar népballada és Európa.* Ez az addig publikált összes európai ballada ismeretében jellemzi a magyar népballadakincset és rajzolja fel az egyes típusok elterjedését, kapcsolódását és a magyar balladakincs sajátosságát.

Hiszem, a tanár úr nem veszi rossz néven tanítványától, ha ezt írja: Vargyas Lajos nem zenetudósnak készült. Említett első írásai sem ezt mutatják. Ő – mesteréhez, Kodály

hogy itt égetően sürgős a cselekvés. Vajon lesz-e tömeg, amely kiharcolja a megoldást? A megoldást a magyar nemzet megosztottságának megszüntetése jelentheti csak. Ez a megosztottság nemcsak társadalmi és gazdasági – a gazdag földbirtokosok és a nincstelen cselédek, a fennmaradásért küszködő kisbirtokosok és napzsármások társadalma áll egymással szemben –, hanem műveltségbeli is. A városi és vidéki polgárok idegen eredetű európai vagy iskolai műveltsége és a néphagyományban élő parasztság műveltsége, értékrendje közt is nagy a különbség, a szakadék: Elsősorban a parasztság őrizte meg a nemzetmegtartó nyelvet és néphagyományt, benne a sajátos magyar népzene, melynek a művelt osztályok zenekultúrájával való egyesítése nagy lépést jelenthet a nemzet kulturális egyesítésében. Így látta ezt Kodály és követőinek köre, benne Vargyas Lajos is, ahogyan annak idején Arany és Petőfi népiességükkel akarták érdekei és értékei védelmére képessé tenni a kisemimizett néposztályt. Szabadon idézve: ha a nép uralkodni fog az irodalomban, úgy közel lesz ahhoz is, hogy a hatalomban is részesüljön. Mind ez csak akkor történhet meg, ha a tömeg, a többség akarja. Ha az értelmiség átveszi a néphagyomány értékeit, és az általános iskolázás művelté teszi a népet. Ehhez azonban sok felvilágosító, értékeket közvetítő munkára van szükség. Ebben vállalt elkötelezett és sokoldalú munkát Vargyas Lajos. Hamis mítoszok és a tudatlanság, a felszínesség, a valódi értékeket lejárató pongyolaság ellen lépett fel kisebb írásaival, könyvismertetésekkel, bírálatokkal – szokatlan keménységgel, felkészültséggel és elkötelezettséggel. Így lett a szovjet segítséggel uralomra jutott hatalom bírálója is, a *Válasz* című folyóirat köré tömörült népi-nemzeti ellenzék meghatározó tagja Bibó Istvánval, Kovács Imrével, Németh Lászlóval, Féja Gézával

elkészült *Az Idő rostjain* címet viselő tisztelgő tanulmánygyűjtemény első kötete a L'Harmattan Kiadó gondozásában. Ez a kötet gazdag, sokszínű tartalmával idézi az ünnepeket sokoldalú tevékenységét és hatását. Valóban, Vargyas Lajosnak az 1930-as évek végén megjelent első, kisebb írásából még nem gondolnánk arra, hogy szerzőjük a népzene kutatásban Bartók Béla és Kodály Zoltán után még új és tudományos jelentőségében az övékéhez hasonló eredményekkel gazdagítja a magyar és európai zenetudományt. Elég ha csak három, terjedelmében is hatalmas művét mutatom be röviden: *Egy felvidéki falu zenei világa – Áj*, 1940. Vargyas még 1940-ben gyűjtötte össze az akkor a Felvidékkal visszakerült Áj falu teljes zenei anyagát, nemcsak a népdalokat, hanem a műdalokat, magyar nótákat, a divatos, rádióból hallott dalokat, a szokásokhoz fűződő énekelt verseket, valamint a szlovákoktól és cigányoktól eltanult dallamokat is. Egyszóval mindent, aminek dallama, zenéje volt. Annak idején, 1941-ben csak rövid beszámoló jelenhetett meg erről a kísérletében is egyedülálló vállalkozásról. A hatalmas anyag csak hatvan évvel később jelenhetett meg, de ez idő alatt sem készült a világon ehhez hasonló, teljeségre törekvő zenei falunográfia. Mintegy hétszáz dallampélda közlése mellett a szerző leírta a dalolás alkalmait, a zene szerepét, az egyes dalokhoz kapcsolódó emlékeket... Mindazt, amit röviden zenei életnek nevezhetünk. (A könyvhöz CD is tartozik, melyen megszólalnak a hatvan évvel ezelőtt felvett dallamok.)

A másik hasonlóan hatalmas munka *A magyarság népzeneje* immár második, bővített kiadásban jelent meg, 709 lapon és egy 10 CD lemezből álló album melléklettel. Ismeretes, Bartók Béla 1924-ben foglalta össze Kodály Zoltánnal megkezdett népdalgyűjtésük legfontosabb eredményeit. Bartók ebben elsősorban a magyar népdal-típusok megállapítására és jellemzésére törekedett, valamint a szomszéd népek népzenejével való összehasonlításra. 1937-ben jelent meg Kodály Zoltán *A magyar népzene* című tanulmánya, melyben ő a magyar népdalkincs történeti rétegeinek elkülönítésére törekedett.

Ez a tanulmány *A magyarság néprajza* című, négyköt-

mintegy 15 000 lejegyzett, és kis részben viaszhengeren rögzített népzenei felvétel alapján írta meg, és a szűkre szabott terjedelem miatt, csak néhány, szövegközi kottapéldával tudta illusztrálni mondandóját. A népművészetben és népzene tudományban egyaránt alapvető munka iránt nagy volt az érdeklődés, a háború után időszerűvé vált annak külön kötetként való megjelentetése.

Kodály Zoltán ragaszkodott ahhoz, hogy az új kiadáshoz bőséges példátárat állítsanak össze, és ezzel Vargyas Lajost bízta meg, aki mintegy ötszáz példát válogatott össze a kottás melléklethez. A példatárrel kiegészített Kodály-tanulmány először 1951-ben jelent meg, és azóta több kiadásban is. Időközben azonban a lejegyzett és hangrögzítőkre felvett magyar népzenei anyag megtízszereződött és a magyar kutatók, köztük maga Vargyas Lajos is számos résztanulmányban gazdagította az elméleti eredményeket. Időszerűvé vált a megnövekedett anyag alapján egy új összefoglalás, melyen Vargyas Lajos több éven át dolgozott, és 2000-ben jelent meg. Hasonló alaposágú, korszerű módszerű munkával tudommal egyetlen nép sem dicsekedhet. Éppen egyedülálló módszertani érteke miatt ennek a munkának is van angol kivonata. A harmadik nemzetközileg is jelentős műve az 1976-ban két kötetben megjelent *A magyar népballada és Európa*. Ez az addig publikált összes európai ballada ismeretében jellemzi a magyar népballadakincset és rajzolja fel az egyes típusok elterjedését, kapcsolódását és a magyar balladakincs sajátosságát.

Hiszem, a tanár úr nem veszi rossz néven tanítványától, ha ezt írja: Vargyas Lajos nem zenetudósnak készült. Említett első írásai sem ezt mutatják. Ő – mesteréhez, Kodály Zoltánhoz hasonlóan – a magyar népművészet szépségétől megbabonázva ennek a népnek a szolgálatában akart élni és alkotni. Teljes emberként, teljes életével, tudásával, tehetségével. Bátran vállalta a sorsközösséget a két háború közti népi-nemzeti mozgalommal. Írásban megjelent első munkái közt van *Illyés Gyula Puszták népe* című irodalmi társadalomrajzának méltatása. Ennek végén megjegyzi: „A könyv végén nincs megoldás a kérdésekre. Azzal az érzéssel akar elbocsátani,

dást. A megosztást a magyar nemzet megosztottságának megszüntetése jelentheti csak. Ez a megosztottság nemcsak társadalmi és gazdasági – a gazdag földbirtokosok és a nincstelen cselédek, a fennmaradásért küszködő kisbirtokosok és napszámosok társadalma áll egymással szemben –, hanem műveltségbeli is. A városi és vidéki polgárok idegen eredetű európai vagy iskolai műveltsége és a néphagyományban élő parasztság műveltsége, értékrendje közt is nagy a különbség, a szakadék! Elsősorban a parasztság őrizte meg a nemzetmegtartó nyelvet és néphagyományt, benne a sajátos magyar népzene, melynek a művelt osztályok zenekultúrájával való egyesítése nagy lépést jelenthet a nemzet kulturális egyesítésében. Így látta ezt Kodály és követőinek köre, benne Vargyas Lajos is, ahogyan annak idején *Arany* és *Petőfi* népiességükkel akarták érdekei és értékei védelmére képessé tenni a kismizett néposztályt. Szabadon idézve: ha a nép uralkodni fog az irodalomban, úgy közel lesz ahhoz is, hogy a hatalomban is részesüljön. Mind ez csak akkor történhet meg, ha a tömeg, a többség akarja. Ha az értelmiség átveszi a néphagyomány értékeit, és az általános iskolázás művelté teszi a népet. Ehhez azonban sok felvilágosító, értékeket közvetítő munkára van szükség. Ebben vállalt elkötelezett és sokoldalú munkát Vargyas Lajos. Hamis mítoszok és a tudatlanság, a felszínesség, a valódi értékeket lejárató pongyolaság ellen lépett fel kisebb írásaival, könyvismertetésekkel, bírálatokkal – szokatlan keménységgel, felkészültséggel és elkötelezettséggel. Így lett a szovjet segítséggel uralomra jutott hatalom bírálója is, a *Válasz* című folyóirat köré tömörült népi-nemzeti ellenzék meghatározó tagja Bibó Istvánnal, Kovács Imrével, Németh Lászlóval, Féja Gézával és még sokakkal, de ott találtam baráti körében *Piliszký Jánost* és *Sárközy Györgyöt* is. Csak a népi kultúra csodálatos értékeivel meggazdagodott, egységesült nemzet kultúra képes megfordítani a zsákutcás magyar történelmet, megteremtteni a széttagolt nemzet egymásért viselt szolidaritását, mint megmaradásunk legfontosabb feltételét. Vargyas Lajosnak ezt a tanítását mi minden tudományos teljesítményénél többre értékeljük, és köszönjük.

Andrásfalvy Bertalan